

Saavutettavuusohjeistus esitystaidetapahtumien järjestämiseen

**Osana sweet spots – esitystaideprojektin
saavutettavuustyötä**

Pinja Eskelinen

Future Factory -projekti

20.3.2025

Toimintaterapeutin tutkinto-ohjelma, AMK

Sisältö

1	Johdanto	2
2	Mitä on saavutettavuus?.....	3
3	Miksi saavutettavuuteen tulisi panostaa?.....	4
4	Saavutettavuus toimintaterapian viitekehyksessä	5
5	Sosiaalisen ympäristön elementit.....	6
6	Fyysisen ympäristön elementit.....	8
7	Kulttuuritapahtumaan osallistumisen elementit.....	10
8	Osallistujan elementit	11
9	Ajalliset elementit.....	12
10	Sosiokulttuuriset elementit.....	13
11	Geopoliittiset elementit	15
12	Konkreettiset keinot parantaa saavutettavuutta	17
13	Vammaisuus ja toimintarajoitteet	28
14	Neuromoninaisuus.....	31
	Lähteet	34

1 Johdanto

Saavutettavuusohjeistus esitystaidetapahtumien järjestämiseen on osa sweet spots – esitystaideprojektin saavutettavuustyötä, jossa toimintaterapeuttiopiskelija toteuttaa taiteilijoille ohjeistuksen siitä, miten tapahtumien viestinnässä ja toteutuksessa voidaan huomioida esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Saavutettavuusohjeistus on toinen osa projektin saavutettavuustyötä, jota edelsi tapahtumatilojen esteettömyyden arviointi sekä kartoituksen raportointi Esteettömyyskartoitusraportissa (Eskelinen, 2025). Saavutettavuusohjeistus pohjautuu tähän esteettömyyskartoitukseen sekä taiteilijoiden kanssa tehtyyn yhteistyöhön. Esteettömyyttä ja saavutettavuutta lähestytään toimintaterapian teorioiden kautta ja lähteinä on hyödynnetty muun muassa vastaavista aiheista tehtyjä toimintaterapian opinnäytetyitä sekä eri järjestöjen ja muiden tahojen tehtyjä saavutettavuustöitä.

Saavutettavuusohjeistuksessa on pyritty huomioimaan kulttuurikentän ominaispiirteet ja kuinka ne vaikuttavat varsinkin kulttuurikentän toimijoiden resursseihin tapahtumien suunnittelussa ja toteutuksessa. Ohjeistukseen sisältyy yleisiä ohjeistuksia saavutettavuuden toteuttamiseen sekä suoraan sweet spots – esitystaideprojektille kohdennettuja ohjeistuksia. Ohjeistus rakentuu saavutettavuuden yleisestä määritelmästä, miksi siihen tulisi panostaa, mitä saavutettavuus tarkoittaa toimintaterapian viitekehyksessä sekä miten sen toteutumista voi reflektoida toimintaterapian teorian avulla. Ohjeistuksen lopussa on konkreettisia keinoja saavutettavuuden lisäämiseksi sekä hyödyllisiä lähteitä ja työkaluja. Ohjeistuksen päätteeksi lisänä on tiiviit tietopaketit vammaisuudesta ja neuromoninaisuudesta.

2 Mitä on saavutettavuus?

Saavutettavuus on käsitteenä yleinen, mutta monesti keskusteluissa merkitykseltään epämääräinen. Saavutettavuudesta puhutaan paljon, mutta vähemmän siitä mitä se tarkoittaa käytännössä, jonka takia on hyvä selvittää heti alkuun mitä saavutettavuudella tarkoitetaan tässä ohjeistuksessa. Saavutettavuuden lisäksi on myös olennaista määrittää esteettömyys, osallisuus sekä yhdenvertaisuus. Alta löytyy jokaisen määritelmä ja suluissa niiden englanninkielinen vastine.

Saavutettavuus (accessibility) – Muun kuin fyysisen ympäristön, eli aineettoman ja abstraktin ympäristön soveltuvuus kaikille ihmisille toimintakyvystä, kielestä, kulttuuritaustasta, osaamisesta, iästä riippumatta. Aineeton ympäristö voi olla esimerkiksi tietoa, verkkosivuja, palveluja ja asenteita. Saavutettavuudella pyritään tekemään ja muuttamaan palveluja mahdollisimman monen ihmisen käytettäväksi yhdenvertaisen yhteiskunnan mahdollistamiseksi. (Saavutettavuus n.d.; Neurovahvistava sanasto 2024; Esteettömyys ja saavutettavuus 2023.)

Esteettömyys (accessibility) – Fyysisen ympäristön soveltuvuus kaikille ihmisille toimintakyvystä riippumatta. Käsitteenä liittyy vahvasti erilaisen liikkumismuotojen ja aistitarpeiden huomioimiseen rakennetun ympäristön suunnittelussa ja toteuttamisessa. Esteettömyys koskee kaikkia ihmisryhmiä, mutta sen avulla mahdollistetaan erityisesti vammaisten yhdenvertainen osallistuminen yhteiskuntaan muiden kanssa. (Saavutettavuus n.d.; Neurovahvistava sanasto 2024; Esteettömyys ja saavutettavuus 2023.)

Osallisuus (participation) – Yksilön kokemus kuulumisesta hänelle merkitykselliseen ryhmään tai yhteisöön. **Osallistaminen** (inclusion) on taas aktiivinen pyrkimys ottaa mukaan toimintaan, kehittämiseen ja päätöksentekoon kaikki ihmiset, varsinkin heikommassa asemassa olevat ja syrjityt ihmisryhmät. Kumpaakin voidaan ja tulisi tarkastella yksilötason lisäksi yhteisön, yhteiskunnan ja politiikan tasolla. (Osallisuuden edistäminen 2024; Neurovahvistava sanasto 2024.)

Yhdenvertaisuus (equity) – Perusoikeus, joka on myös kirjattu Suomen perustuslakiin. Yhdenvertaisuus tarkoittaa, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta heidän alkuperästään, sukupuolestaan, sukupuoli-identiteetistään, sukupuolen ilmaisustaan, iästään, etnisestä tai kansallisesta alkuperästään, kansalaisuudestaan, kielestään, uskonnostaan tai

vakaumuksesta, mielipiteestä, vammaisuudesta, terveydentilasta, seksuaalisesta suuntautumisesta tai muusta henkilöön liittyvästä syystä. Kaikilla tulisi olla samat mahdollisuudet koulutukseen, työllistymiseen ja erilaisten palvelujen saamisen sekä mahdollisuus elää ja toteuttaa itseään. Tosiasiallinen yhdenvertaisuus on kohtuullisien mukautuksien tekemistä samankaltaisen kohtelun periaatteisiin esimerkiksi mahdollistamalla apuvälineiden käytön ilmaiseksi niitä tarvitseville. (Neurovahvistava sanasto 2024; Mitä yhdenvertaisuus on? n.d.)

3 Miksi saavutettavuuteen tulisi panostaa?

Kuten tuli esille edellisestä luvusta, esteettömyyteen ja saavutettavuuteen panostamalla mahdollistetaan ihmisten yhdenvertainen osallisuus yhteiskunnassa erilaisuuksista riippumatta. Kyse on perusoikeuksista, jolloin ympäristöjen esteettömyyden ja saavutettavuuden suunnittelu tulisi olla enemmänkin normi eikä poikkeus. Kyseessä ei ole erityis- tai poikkeusjärjestelyjen luomisesta, vaan pyrkimyksestä suunnitella palvelut kaikille sopivaksi jo heti alusta alkaen. Tällaisia konsepteja ovat muun muassa Design for All ja Universal Design. (Saavutettavuus n.d.; Esteettömyys ja saavutettavuus 2023.) Kaikki ympäristöt eivät kuitenkaan tule olemaan kaikille soveltuvia, vaikka ne olisi suunniteltu Design for All – konseptilla. Hyvä esimerkki tästä on automaattiovet, jotka helpottavat pyörätuolin käyttäjää, mutta voivat samalla olla hankalia näkövammaiselle henkilölle. (Tennosmaa 2023.)

Design for All – konsepti kuitenkin tuo huomiota ympäristöjen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen, joita tulisi lisätä nykyisessä yhteiskunnassa huomattavasti enemmän. Invalidiliiton mukaan konsepti ei myöskään poissulje yksittäisen vammaisen henkilön oikeutta saada tarvitsemiaan palveluja (Saavutettavuus n.d.). Se enemmänkin mahdollistaa huomioimaan ihmisten moninaisia tarpeita tehokkaammin, kun pohjatyo on tehty kunnolla. Esteettömyyttä, saavutettavuutta ja yhdenvertaisuutta koskevat esimerkiksi seuraavat lait ja direktiivit:

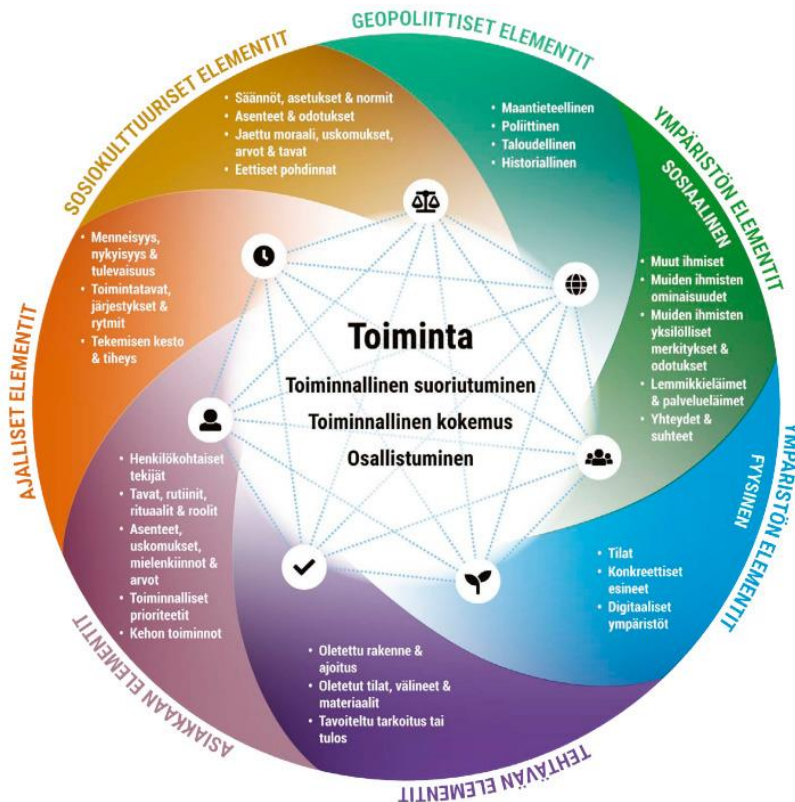
- [EU:n esteettömyysdirektiivi \(2019/882\)](#)
- [Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta \(306/2019\)](#)
- [EU:n saavutettavuusdirektiivi \(2016/2102\)](#)
- [Viittomakielilaki \(2014/359\)](#)
- [YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista \(27/2016\)](#)
- [Yhdenvertaisuuslaki \(2014/1325\)](#)

4 Saavutettavuus toimintaterapian viitekehyksessä

Toimintaterapian ydin on lisätä toiminnallista osallistumista, eli ihmisen osallistumista hänelle merkitykselliseen toimintaan, hänelle merkityksellisissä suhteissa ja konteksteissa. Toiminta voi olla mitä vain ja osallistumisen mahdollistamisen keinot voivat olla esimerkiksi apuvälineiden käyttöä, ympäristön muuttamista tai taitojen harjoittelua. Asiakas voi olla yksilö, perhe, yhteisö tai yhteiskunta. Jokaisella ihmisellä on kuitenkin oma tarinansa kerrottavana, jolloin osallistumiseen vaikuttavat sekä yksilötekijät että tilannesidonnaiset tekijät. Toimintaterapiassa saavutettavuutta edistetään tutkimalla mitkä tekijät edistävät ja mitkä estävät osallistumista. (Egan & Restall 2020, 75–77.)

Näiden tekijöiden pohdintaa ohjaavat erilaiset toiminnan mallit, joiden avulla toimintaterapeutit refleктоivat, päättelevät ja analysoivat toiminnallista osallistumista ja siihen vaikuttavia tekijöitä (Egan & Restall 2020, 75). Tässä oppaassa on hyödynnetty Transaktionaalista toiminnan mallia (Fisher & Marterella 2019, 17) sen visuaalisen ilmeen ja holistisen näkökulman takia. Mallin (Kuva 1) tarkoituksena on kuvastaa toiminnan ja tilannesidonnaisten elementtien välistä dynaamista vuorovaikutusta, jossa ne muovaavat toisiaan. Toisin sanoen, ihmisiä ei voi erottaa heidän kontekstistaan tai menneistä, nykyisistä tai tulevista kokemuksistaan. (Fisher & Marterella 2019, 16.)

Mallin keskiössä on toiminta, joka jaetaan toiminnalliseen suoriutumiseen, toiminnalliseen kokemukseen sekä osallistumiseen. Tässä oppaassa keskitymme osallistumiseen, joka tarkoittaa ihmiselle aktiivista osallistumista hänelle merkitykselliseen toimintaan (Fisher & Marterella 2019, 22). Mallissa toimintaa ympäröi seitsemän tilannesidonnaista elementtiä, joiden pyörteisyys edustaa niiden keskinäistä suhdetta (Fisher & Martella 2019, 16). Siniset viivat kuvastavat sitä, kuinka tilannesidonnaiset elementit muovaavat toisiaan, vaikuttavat toimintaan ja kuinka toiminta vaikuttaa niihin (Fisher & Marterella 2019, 16–17). Mallissa tilannesidonnaisia elementtejä on sosiaalisen ympäristön, fyysisen ympäristön, tehtävän, asiakkaan, ajalliset, sosiokulttuuriset ja geopoliittiset elementit. Tilannesidonnaisten tekijöiden keskinäisten suhteiden takia ne välillä sekoittuvat keskenään. Samalla mallin on syytä huomioida, että mallin tarkoituksena ei ole antaa kaiken kattavaa kuvaa tilannesidonnaisista tekijöistä, vaan enemmänkin ohjata reflektointia niiden monimuotoisuutta kohti. Tilannesidonnaisten tekijöiden määrän ollessa loputon, ei kaikkia olisi mahdollista sisällyttää yhteen malliin. (Fisher & Marterella 2019, 17–18.)

Kuva 1: Fisher & Marterella 2019. Transaktionaalinen toiminnan malli (TMO). Teoksessa Fisher, A. G. & Marterella, A. 2019. Powerful Practice. A Model for Authentic Occupational Therapy. CIOTS. s. 17.

Seuraavassa osiossa pohditaan jokaisen elementin vaikutusta osallistumiseen kulttuuritapahtumien kontekstissa. Kulttuuritapahtumat voivat olla mittakaavoiltaan suuria tai pieniä, tekijöitä voi olla useampi ja tapahtumat voivat olla freelancer-työntekijöiden tai instituutioiden tuottamia. Kulttuuritapahtumat voivat olla tanssiesityksiä, teatteria, musiikitapahtumia tai niiden yhdistelmä. Resurssit kulttuurikentällä vaihtelevat kuitenkin paljon ja ne ovat usein valitettavan pienet, ellei olemattomat. Kannustan kuitenkin kaikkia kulttuurialan tekijöitä resursseista riippumatta pohtimaan seuraavia asioita suhteessa omaan tilanteeseen sekä siinä oleviin mahdollisuuksiin tehdä muutoksia omiin toimintamalleihin.

5 Sosiaalisen ympäristön elementit

Sosiaalisen ympäristön elementtejä ovat ihmisen elämässä olevat muut ihmiset, heidän ominaisuudet, merkitykset ja odotukset, eläimet sekä kaikkine keskinäiset yhteydet ja suhteet. Muut ihmiset ovat sellaisia keillä on jonkinlainen merkitys toimintaan.

Sosiaalisen ympäristön elementit

- Muut ihmiset
- Muiden ihmisten ominaisuudet
- Muiden ihmisten yksilölliset merkitykset ja odotukset
- Lemmikkieläimet ja palvelueläimet
- Yhteydet ja suhteet

Merkitys voi olla suora tai epäsuora. Suora merkitys voi olla esimerkiksi yhteinen osallistuminen samaan toimintaan esimerkiksi ohjaamisen muodossa. Epäsuora merkitys voi taas olla perheenjäsenen mielipiteet. Suhde näihin ihmiseen voi edelleen olla läsnä tai se voi olla jo takanapäin. Olennaisinta on kuitenkin pohtia minkälaisen merkityksen he ovat antaneet. Ihmisten ominaisuuksia ovat muun muassa ikä, sukupuoli, sosioekonominen asema, rooli, ihonväri, jne. Ominaisuudet voivat vaikuttaa toimintaan enemmän tai vähemmän riippuen toiminnasta ja muista tilannesidonnaisista elementeistä. (Fisher & Marterella 2019, 25.)

Pohtiessa sosiaalisen ympäristön elementtien vaikutusta saavutettavuuteen kulttuuritapahtumassa tulisi miettiä tapahtumassa olevia ihmisiä kokonaisuutena eli osallistujia, työntekijöitä ja taustavaikuttajia. Pohdi ainakin seuraavia kysymyksiä:

- Kuinka paljon ihmisiä on paikalla tapahtumassa? Kuinka monen ihmisen läsnäoloon on varauduttu?
- Onko tapahtumassa eri taustoista tulevia ihmisiä? Esimerkiksi ovatko kaikki osallistujat valkoisia, suomalaisia kulttuurikentän tekijöitä vai onko tapahtumassa myös eri värisiä, eri kulttuureista, eri kieliä, eri toimintakykyisiä ja/tai kulttuurikentän ulkopuolisia ihmisiä? Onko tapahtumassa osallistujia ketkä osallistuvat kulttuuritapahtumaan ensimmäistä kertaa tai ovat käyneet elämänsä aikana vain muutamasa? Miten ihmisten eri ominaisuudet otetaan huomioon?
- Onko tapahtumissa henkilöitä keiden tehtävänä on kiinnittää huomiota tai keskittyä pelkästään saavutettavuuteen (esim. häirintäyhteishenkilö tai yhdenvertaisuusasiantuntija)? Onko kaikilla tapahtuman työntekijöillä saavutettavuusosaamista? Mitä osaaminen tarkoittaa käytännössä? Osaavatko kaikki esimerkiksi avustaa liikkumisessa tai tunnistaa yksinäisiä osallistujia tai syrjintää? Osaavatko kaikki puuttua syrjintään asianmukaisesti?
- Onko työntekijöillä osaamista erityisryhmistä?
- Onko esityksissä esteetöntä hätäpoistumistiesuunnitelmaa?

- Miten osallistujat toivotetaan tervetulleeksi? Miten yhteistä tilaa fasilitoidaan?
Noudatetaanko tapahtumassa turvallisemman tilan periaatteita? Miten ne tuodaan esille?
Kerrotaanko niistä etukäteen viestinnässä, tapahtumaan saapumisen ja alun yhteydessä?
Onko tapahtumassa turvallisemman tilan periaatteet esillä myös luettavassa muodossa?
Mitä turvallisemman tilan periaatteet tarkoittavat käytännössä?
- Onko tapahtumiin mahdollista tuoda palvelueläimiä, esimerkiksi avustajakoiria?
- Minkälaisia keskinäisiä suhteita on tapahtuman osallistujilla ja siellä työskentelevillä?
Tuntevatko he toisiaan? Miten ihmisten keskinäiset suhteet on otettu huomioon?
Oletetaanko ihmisten ottavan kontaktia oma-aloitteisesti muihin vai otetaanko ihmisiin
aktiivista kontaktia esimerkiksi tervehtimällä, kysymyllä kuulumisia, onko heillä seuraa ja
haluavatko he seuraa?

6 Fyysisen ympäristön elementit

Fyysisen ympäristön elementtejä ovat tilat, konkreettiset esineet sekä digitaaliset ympäristöt. Digitaaliset ympäristöt ovat myös sosiaalisia, mutta niihin pääsy tapahtuu vain konkreettiset esineiden avulla, jonka takia ne lasketaan fyysisen ympäristön elementiksi. Tämän lisäksi esimerkiksi puhelimia käytetään muiden ihmisten seurassa, jolloin niiden käytöllä on oma vaikutuksensa vuorovaikutukseen ja osallistumiseen. (Fisher & Marterella 2019, 25.) Pohdi ainakin seuraavia kysymyksiä reflektoidessasi fyysisen ympäristön esteettömyyttä ja saavutettavuutta:

- Minkälaisissa tiloissa esitys järjestetään? Mitä tiloihin kuuluu esitystilan lisäksi? Esimerkiksi saapuessaan esitykseen onko tapahtumapaikalle helppo saapua? Onko sisäänkäynti hahmotettavissa? Odottavatko osallistujat sisällä ja/tai ulkona? Jättävätkö osallistujat takit narikkaan?

Fyysisen ympäristön elementit

- Tilat
- Konkreettiset esineet
- Digitaaliset ympäristöt

- Onko saapuminen tapahtumapaikalle esteetön? Onko kulku esitystilassa ja siihen kuuluvissa tiloissa esteetön? Ovatko kulkuväylät tasaisia ja riittävän leveitä? Onko ovissa kynnyksiä? Onko ovien kummallakin puolella riittävästi tilaa kääntyä pyörätuolilla? Onko riittävästi levähdyspaikkoja?
- Onko esitystiloissa kulkua eri kerroksiin? Miten kulku tapahtuu? Portailla? Hissillä?
- Onko kulku tapahtumatilaan opastettu? Ovatko opasteet selkeitä? Minkä kokoisia ne ovat? Millä korkeudella ne ovat?
- Minkälainen on sekä tilojen että tapahtuman äänimaailma ja valaistus?
- Minkälaisia kalusteita on tilassa? Minkä mallisia ja korkuisia? Miten kalusteet on sijoitettu? Istutaanko kiinni toisissa vai onko välissä tilaa?
- Minkälaisia tekstuureja on käytetty? Onko kalusteita sijoitettu tasaisin väliajoin? Onko sisäänkäynnin yhteydessä ja odotustilassa istuimia?
- Onko esitystiloja mahdollista muokata esimerkiksi järjestelemällä kalusteita uudelleen?
- Onko tapahtumassa esteetön wc-tila?
- Onko esitystiloissa esteetöntä hätäpoistumistietä ja siihen tarvittavia välineitä?
- Onko tilassa ja kalusteissa otettu huomioon erilaiset aistit? Onko mahdollista rauhoittua aistien avulla? Onko kovista äänistä ja vahvoista valoista tiedotettu etukäteen? Onko tarjolla kuulo- ja näkösuojaimia?
- Opastetaanko tapahtumissa sulkemaan puhelimet tai niiden käyttöä muuten?
- Missä kanavissa on tapahtumasta tiedotettu (esim. sosiaalinen media ja nettisivut)?

- Onko sosiaalisen median, nettisivujen ja markkinoinnin suunnittelussa huomioitu saavutettavuusdirektiivi?
- Onko tapahtumasta tiedotettu eri kielillä? Onko tapahtuman viestinnässä hyödynnetty kuvia ja symboleja? Onko esityksen sisällöstä ja huomioon otettavista asioista kerrottu myös selkokielellä?
- Onko tapahtuman viestinnässä kerrottu miten saavutaan paikalle? Miten siitä on kerrottu?

7 Kulttuuritapahtumaan osallistumisen elementit

Tehtävän eli tässä yhteydessä kulttuuritapahtumaan osallistumisen elementtejä ovat tapahtuman oletettu rakenne, tapahtumatilan oletetut tilat, välineet ja materiaalit sekä tapahtuman tavoiteltu tarkoitus tai tulos. Nämä elementit määrittyvät muiden tilannesidonnaisten elementtien pohjalta. (Fisher & Marterella 2019, 25–26.) Näiden elementtien pohdintaa tapahtuu kulttuurituotannon ja tapahtumien järjestämisen eri vaiheissa. Pohdi kuitenkin seuraavia kysymyksiä saavutettavuuden näkökulmasta:

Kulttuuritapahtumaan osallistumisen elementit

- Oletettu rakenne
- Oletetut tilat, välineet ja materiaalit
- Tavoiteltu tarkoitus tai tulos

- Mitä tapahtumasta on kerrottu ennakoon ja miten? Onko kerrottu ajankohdat, kesto ja esityksen aihe? Onko esittelystä saatavilla selkokielineen versio tai versio, jossa olennaisimmat käsitteet on avattu auki selkokielellä?
- Onko tapahtuman kulusta kerrottu ennakoon? Missä odotetaan, kuinka paljon ennakoon olisi hyvä saapua ja onko tapahtumissa väliaikaa? Onko tapahtumissa sääntöjä, joita tulisi noudattaa? Onko niistä kerrottu etukäteen?
- Onko esityksessä voimakkaita valoja ja/tai ääniä, joista tulisi kertoa etukäteen? Onko tapahtumissa alastomuutta? Oletetaanko katsojien osallistuvan esitykseen? Miten

osallistumisen odotetaan tapahtuvan? Pitääkö kaikkien katsojien osallistua? Voiko osallistujat määrittää istumapaikkojen perusteella? Voiko osallistua ennakoon?

- Onko kerrottu missä tapahtuma järjestetään? Onko kerrottu miten pääsee paikalle? Miten saapumisohjeet on kerrottu ja onko niissä huomioitu ajankohtaiset tiejärjestelyt? Onko saapumisohjeet kirjoitettu selkokielellä? Onko saapumisohjeen ohessa kuvia, lyhyitä videopätkiä ja yksinkertainen kartta?
- Mitä tapahtumatilasta on kerrottu ennakoon? Onko kerrottu tapahtumatilan esteettömyydestä ja miten sitä on huomioitu? Tarvitseeko osallistujien tuoda mukaan apuvälineitä ja/tai avustaja?
- Mihin tapahtumalla pyritään? Mihin tapahtuman osatapahtumilla pyritään? Onko esimerkiksi esityksen alastomuus tai voimakas valaistus olennainen osa esitystä?
- Minkälaisia osallistujia halutaan tapahtumaan? Saavatko osallistujat poistua kesken kaiken? Tuleeko osallistujien istua koko tapahtuman ajan?
- Mikäli esityksen aihe koskettaa jotakin tiettyä ihmisryhmää, onko esityksen tekijät tai onko tekijöissä mukana kokemusasiantuntijoita?

8 Osallistujan elementit

Asiakkaan eli tässä yhteydessä osallistujan elementtejä voidaan tarkastella sekä yksilö- että ryhmätasolla. Elementteinä ne ovat kuitenkin sisäisiä ja ne määrittyvät suhteessa muihin tilannesidonnaisiin elementteihin (Fisher & Marterella 2019, 26.) Kulttuuritapahtumien järjestämisessä osallistujien elementtejä voi pohtia esimerkiksi asiakasprofiilien avulla tai eri diagnoosien avulla. Olennaista on kuitenkin muistaa, että ihmiset ovat aina omia yksilöitään, jolloin ei voi odottaa esimerkiksi kaikkien samanikäisten käyttäytyvän samalla tavalla. Oppaan lopussa on

Osallistujan elementit

- Henkilökohtaiset tekijät
- Tavat, rutiinit, rituaalit ja roolit
- Asenteet, uskomukset, mielenkiinnot ja arvot
- Toiminnalliset prioriteetit
- Kehon toiminnot

lyhyet tietopaketit vammaisuudesta ja neuromoninaisuudesta, joita olisi hyvä huomioida osallistujien elementtejä pohtiessa. Alla olevia kysymykset ohjaavat osallistujien elementtien pohdintaa yleisellä tasolla:

- Minkälaisia henkilökohtaisia tekijöitä voi osallistujilla olla mitkä voivat vaikuttaa heidän osallistumiseen? Näitä voi olla esimerkiksi toimintakyvyn rajoite, ikä, taloudellinen tilanne, väsymys tai riita ystävän kanssa.
- Minkälaisia tapoja, rutiineja, rituaaleja ja rooleja on osallistujilla? Ovatko osallistajat käyneet usein kulttuuritapahtumissa vai onko tämä heidän ensimmäinen kerta?
- Mikä jokaisen työntekijän rooli on suhteessa saavutettavuuteen? Onko kaikilla osaamista yleisesti ja onko jokaisella jokin erityisalue, johon he kiinnittävät huomiota tapahtumissa?
- Minkälaisia asenteita, uskomuksia, mielenkiintoja ja arvoja on osallistujilla? Minkälaisia asenteita, uskomuksia, mielenkiintoja ja arvoja on tekijöillä? Voiko niitä hyödyntää saavutettavuuden suunnittelussa? Miten ne ohjaavat pohdintaa suhteessa saavutettavuuteen?
- Mitkä ovat osallistujien toiminnalliset prioriteetit (esim. pitääkö heidän päästä istumaan vai olisiko heidän parempi seistä)?
- Minkälaisia kehon toimintoja osallistujilla on (esim. liikuntarajoitteiden ja kroonisten kipuoireyhtymien vaikutus kehon toimintoihin)?

9 Ajalliset elementit

Ajalliset elementit muistuttavat tarkastelemaan menneisyyttä, nykyisyyttä ja tulevaa ja niiden vaikutusta toiminnalliseen osallistumiseen (Fisher & Marterella 2019, 24). Pohdi ajallisia elementtejä seuraavien kysymyksien avulla:

Ajalliset elementit

- Menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus
- Toimintatavat, järjestykset ja rytmit
- Tekemisen kesto ja tiheys

- Mitä tapahtuu ennen tapahtumaa, sen aikana ja sen jälkeen? Miten tapahtuman kokonaiskulku suunnitellaan?
- Miten työntekijät ja tapahtumatila ovat suunnitelleet ja toteuttaneet aikaisemmin tapahtumia? Ovatko toimintatavat muuttuneet ajan myötä? Miten?
- Minkälaisia toimintatapoja, järjestyksiä ja rytmejä on tapahtumassa? Esimerkiksi odottavatko osallistujat tietyssä tilassa ennen tapahtumatilaan pääsyä? Voiko tapahtuman aikana poistua tilasta ja palata takaisin? Miten tapahtumatilaan tullaan? Onko istumapaikat? Voiko istumapaikkaa vaihtaa?
- Onko tapahtumatilassa omia toimintatapoja, järjestyksiä ja rytmejä tulisi ottaa huomioon? Järjestetäänkö tapahtuma esimerkiksi Zodiakin tiloissa vai vuokrataan tila jostain muualta?
- Kuinka kauan tapahtuma kestää? Onko tapahtumassa osioita ja taukoja? Minkä pituisia osiot ja tauot ovat? Kerrotaanko niistä selkeästi etukäteen ja tapahtuman aikana? Onko tapahtuma vauhdikas vai onko siellä välissä rauhallisia hetkiä?

10 Sosiokulttuuriset elementit

Sosiokulttuuristen elementtejä pohtiessa tarkastellaan yhteiskunnallisten rakenteiden ja asenteiden vaikutusta toiminnalliseen osallistumiseen (Fisher & Marterella 2019, 24). Kulttuuritapahtumiin osallistumisen näkökulmasta pohditaan sekä kulttuurikentän että sitä ympäröiviä rakenteita, asenteita ja perinteitä. Voit pohtia seuraavia kysymyksiä:

- Minkälaisia sääntöjä, asetuksia ja normeja on kulttuurikentällä? Onko sen sisällä eroavaisuuksia? Eroaako esimerkiksi nykytanssikenttä katutanssikentästä? Mitä toimintatapoja olisi mahdollista oppia toisilta?

Sosiokulttuuriset elementit

- Säännöt, asetukset ja normit
- Asenteet ja odotukset
- Jaettu moraali, uskomukset, arvot ja tavat
- Eettiset pohdinnat

- Oletetaanko kulttuuritapahtumaan osallistujien tietävän kulttuurikenttää koskevista säännöistä, asetuksista ja normeista? Kenen odotetaan kertovan ja/tai opettavan niitä?
- Minkälaisia sääntöjä, asetuksia ja normeja on saavutettavuudesta kulttuurikentällä? Ovatko ne muovautuvia? Kuinka paljon ne on sidoksissa rahoitukseen ja insitituutioon? Kuinka paljon niihin voi vaikuttaa?
- Mitä konkreettisia saavutettavuustekoja on tehty kulttuurikentällä? Tuodaanko ohjeistuksia käytäntöön vai jäävätkö ne teorian tasolle keskustelun tai dokumentin muodossa?
- Mitä saavutettavuudesta ajatellaan kulttuurikentällä? Mitä itse ajattelet saavutettavuudesta? Kuuluuko kulttuuri oikeasti kaikille?
- Keiden kuuluu tehdä saavutettavuustyötä? Tulisiko kaikkien tehdä sitä eri tasoilla? Onko kulttuurikentällä tekijöitä jotka tekevät töitä saavutettavuuden eteen esimerkiksi esteettömyyden tai antirasismien puolesta? Mitä voisit oppia heiltä?
- Mitä kulttuuritapahtumiin osallistujilta odotetaan? Odotetaanko heidän ymmärtävän? Odotetaanko heidän haluavan ja/tai osaavan keskustella esityksestä akateemisella tasolla? Odotetaanko osallistujien olevan samaa mieltä?
- Miten tapahtumissa otetaan huomioon ihmisten eri lähtökohdat sanaston osaamisen suhteen? Voivatko esimerkiksi katsojat kertoa näkökulmansa yleis-/selkokielellä taitelijatapaamisessa? Käyttävätkö alan tekijät keskustelussa yleiskieltä tai kertovatko he mitä he tarkoittavat käsitteillä?
- Onko kulttuurikentällä mielestäsi omia käsitteitä? Käytetäänkö kentällä paljon akateemista kieltä? Käytetäänkö kentällä englantia? Tarvitseeko käsitteiden ymmärtämiseen akateemista taustaa?

- Minkälaisia jaettuja moraaleja, uskomuksia, arvoja ja tapoja on kulttuurikentällä ja kulttuuritapahtumissa? Saako asioista olla eri mieltä? Oletetaanko kaikkien tietävän niistä? Saako esimerkiksi tapahtumissa puhua? Saako tapahtumista lähteä kesken kaiken? Miksi saa? Miksi ei?
- Minkälaisia eettisiä pohdintoja on tapahtumassa? Esimerkiksi miten tapahtuman aiheen eettinen toteutus on otettu huomioon? Kerrotaanko mahdollisesta alastomuudesta?
- Käsitelläänkö esityksessä yhteiskunnallista ja mahdollisesti traumaattista aihetta? Kerrotaanko miten sitä käsitellään? Onko luomisessa ja/tai esiintymisessä mukana kokemusasiantuntijoita? Miten kokemusta on hyödynnetty? Pitääkö esiintyjien jakaa kaikki vai saavatko he päättää kuinka paljon ja miten he jakavat omia kokemuksiaan?
- Miten suostumus on otettu ja otetaan huomioon kulttuurikentällä ja kulttuuritapahtumissa? Miten suostumuksesta pidetään huolta? Saavatko esimerkiksi esityksissä esiintyjät koskea katsojiin ja kulkea heidän läheltä esimerkiksi kulkemalla heidän yli katsomoiden penkeillä? Saako esiintyjiin koskea?
- Saako esityksissä kuvata? Miten siitä kerrotaan? Kuka asiaa valvoo?

11 Geopoliittiset elementit

Geopoliittiset elementit tuovat esille rakenteet, yhteiskunnallisen tilanteet, kahtiajaot ja vastakkainasettelut (Fisher & Marterella 2019, 24). Kulttuuritapahtumiin osallistumisen näkökulmasta pohditaan kulttuurikentän rakenteiden lisäksi laajempaa yhteiskunnallista kehystä. Pohdi ainakin seuraavia kysymyksiä:

- Missä kulttuuritapahtumia järjestetään? Järjestetäänkö niitä aina sisällä kulttuuritalojen tiloissa? Missä talot sijaitsevat?

Geopoliittiset elementit

- Maantieteellinen
- Poliittinen
- Taloudellinen
- Historiallinen

- Järjestetäänkö tapahtuma epätavanomaisessa paikassa? Järjestetäänkö se ulkona tai toimistotiloissa?
- Järjestetäänkö tapahtumat aina isoissa kaupungeissa vai tuodaanko tapahtumia myös syrjäseuduille?
- Pääseekö paikalle kävellen tai julkisilla? Onko esteetöntä parkkipaikkaa? Pääseekö vaikeavammaisten kuljetuspalvelut ajamaan lähelle tapahtumatilaa? Miten tapahtumassa liikutaan? Onko esteetöntä kulkumahdollisuutta? Miten vuodenajat ja mahdolliset tietyt vaikuttavat esteettömyyteen?
- Kuka rahoittaa tapahtumaa? Kenelle tapahtuma järjestetään? Kenen tarinoita kerrotaan ja miten?
- Kerrotaanko tapahtuman olevan syrjinnästä vapaa? Mitä se tarkoittaa käytännössä? Onko tapahtumassa pelkästään siitä ilmoituksia vai onko sen lisäksi koulutettu työntekijöitä? Onko tapahtumissa toimintasuunnitelmia mahdollisia syrjintätilanteita varten?
- Onko saavutettavuuden suunnittelussa mukana asiantuntijoita (esim. kokemusasiantuntijoita ja/tai alan ammattilaisia)? Keiden kanssa tehdään yhteistyötä?
- Maksaako tapahtuma? Minkä hintaisia liput ovat? Onko mahdollista ostaa erihintaisia lippuja? Tarvitseeko alennettuja lippuja varten esittää todistust? Minkälainen todistus vaaditaan?
- Miten kulttuuritapahtumia on järjestetty aikaisemmin? Miten eri ihmisryhmiä on huomioitu? Kenelle tapahtumia on järjestetty ja miten? Miten saavutettavuutta on huomioitu yleisesti erilaisissa tapahtumissa?

12 Konkreettiset keinot parantaa saavutettavuutta

Alla olevasta taulukosta löydät konkreettisia keinoja parantaa saavutettavuutta. Keinot on jaettu osa-alueittain ja niiden alle on koottu hyödyllisiä linkkejä ja työkaluja. Taulukon jälkeen, ohjeistuksen loppuun on koottu kaksi tiivistä tietopakettia vammaisuudesta ja neuromoninaisuudesta.

1. TUTUSTU, KÄYTÄ AIKAA JA OPISKELE

Saavutettavuuden lisäämisen ensimmäinen vaihe on lisätä ymmärrystä. Ymmärrystä voit lisätä esimerkiksi tutustumalla ajankohtaisiin saavutettavuusvaatimuksiin sekä eri vähemmistöryhmien historiaan, kokemuksiin ja mielipiteisiin. Kannattaa hyödyntää ilmaisia lähteitä, kuten tämän ohjeistuksen lähteitä, kirjastoja ja kokemusasiantuntijoiden jo tehtyä sisältöä sosiaalisessa mediassa.

Mikäli koet tarvitsevasi lisääpua saavutettavuuden itsenäiseen opiskeluun ja toteuttamiseen, pyydä apua! Muista kuitenkin, että kokemusasiantuntijoille ja alan ammattilaiselle tulee maksaa työstä palkka.

Järjestöjä on paljon. Alla on koonti muutamista tietoa ja koulutuksia tarjoavista järjestöistä ja yhdistyksistä:

- [Invalidiliitto](#)
- [Kehitysvammaliitto](#)
- [Kuuloliitto](#)
- [Näkövammaisten liitto](#)
- [Diabetesliitto](#)
- [Neuroliitto](#)
- [Suomen Reumaliitto](#)
- [Suomen CP-liitto](#)
- [Suomen Kipy ry](#)
- [ADHD-liitto](#)
- [Autismiliitto](#)
- [Fem-R](#)
- [Ruskeat Tytöt](#)
- [Neuromoninaiset](#)
- [Toimintaterapeuttiliitto](#)
- [Kulttuuria kaikille –palvelu](#)

Muita hyödyllisiä lähteitä:

- [Verkkokoulutus antirasismista ammattilaisille](#) – Koulutus on suunniteltu erityisesti sosiaali- ja terveysalan, kasvatusta- ja opetusalan, sekä turvallisuusalan ammattilaisille ja opiskelijoille. Koulutusta voi kuitenkin hyödyntää jokainen, joka pyrkii vahvistamaan yhdenvertaisempaa ja syrjimätöntä työotetta. Koulutus on osa valtioneuvoston Yhdenvertainen Suomi – toimintaohjelmaa rasismien torjumiseksi ja hyvien väestösuhteiden edistämiseksi. THL on johtanut hankkeen toteutusta.
- [Mielenterveys ja toimintakyky](#) – Mielenterveystalo on verkkopalvelu, joka tarjoaa mielenterveyteen liittyvää tietoa sekä kansalaisille että sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Mielenterveystalo.fi-verkkosivun ylläpidosta vastaa HUS.

2. OLE VALMIS REFLEKTOIMAAN JA MUUTTAMAAN OMIA TOIMINTATAPOJA

Saavutettavuuden toinen askel on reflektoida oman toiminnan lisäksi omia ajatuksia liittyen saavutettavuuteen. Reflektoinnin tukena kannattaa käyttää erilaisia malleja. Voit esimerkiksi hyödyntää ohjeistuksessa aiemmin esitettyä Transaktionaalista toiminnan mallia.

3. SUUNNITTELE

Ota saavutettavuuden suunnittelu osaksi koko tapahtumasuunnittelua. Huomioi sen toteutuminen jo apurahahakemuksessa, tiloja valitessa, viestinnässä sekä tapahtuman suunnittelussa. Etukäteissuunnittelun avulla voit säästää huomattavasti saavutettavuuden toteuttamisessa!

4. NOUDATA VIESTINNÄSSÄ SAAVUTETTAVUUSVAATIMUKSIA

Toteuta saavutettavuusvaatimuksia nettisivujen, sosiaalisen median alustojen, markkinoinnin sekä yleisen tiedottamisen suunnittelussa seuraavista näkökulmista:

- Hahmotettavuus eri aistein (perceivable)
- Käyttökelpoisuus (operable)
- Ymmärrettävyys (understandable)
- Eri järjestelmien ja käyttäjien tiedontulkinta (robust)
- Vaatimustenmukaisuus (conformance)

Hyödyllisiä linkkejä:

- [Web Content Accessibility Guidelines \(WCAG\) 2.2.](#) – Saavutettavuusvaatimukset

- [Color Contrast Checker](#) – Sivusto, jonka avulla voi tarkistaa tekstin ja taustan kontrastisuhteen ilmaiseksi.
- [Papunetin saavutettavuussivusto](#) – Papunet on verkkosivujen ja kognitiivisen saavutettavuuden asiantuntija, joka tarjoaa tietoa, ohjeita ja koulutusta verkkosivujen toteutuksesta. Papunet on osa Kehitysvammaliittoa.
- [Verkkosisältöjen saavutettavuus](#) – Saavutettavuuskirjasto Celian tuottama ohjesivusto.
- [Ohjeita suunnittelun tueksi](#) – Liikenne- ja viestintävirasto Traficom tuottama ohjesivusto. Traficom valvoo digitaalisten tuotteiden ja palveluiden esteettömyyttä ja saavutettavuutta.

5. KÄYTÄ VIESTINNÄSSÄ SELKOKIELTÄ

Tapahtuman viestinnässä tulee käyttää selkokieltä. Mikäli esittelytekstistä ei ole mahdollista kirjoittaa pelkästään selkokielellä, tulee sen lisäksi kirjoittaa selkokieliversio tai avata käsitteet auki. Älä kuitenkaan avaa liian monta käsitettä auki, vaan valitse niistä 1–5 olennaisinta.

Kirjoita kuitenkin kaikki tapahtumaan liittyvät yleistiedot selkokielellä.

Hyödyllisiä linkkejä:

- [Viestinnän saavutettavuuden ABC](#) – Osa Art Pro Finland -materiaalipankkia, jonka on Taideyliopiston tuottama ja ylläpitämä materiaalipankki taiteilijoiden ja taidealoilla toimivien työelämän tueksi. Viestinnän ABC:n ovat kirjoittaneet Kulttuurista kaikille – palvelun Outi Salonlahti, Aura Linnanpuomi ja Maija Karhunen. Julkaistu 2024.
- [Kognitiivisen saavutettavuuden arviointi Selkeästi meille – hankkeessa \(YouTube\)](#) – Osa Selkeästi meille – hanketta. Hankkeesta kertovat saavutettavuustestaajat Heikki Oksanen ja Roberto Polska, saavutettavuuskoordinaattori Petra Saarinen, selkokielen asiantuntija Mira Vihmo ja hankepäällikkö Satu Timperi. Video on ennakoon taltioitu esitys, joka näytettiin 7.4.2021 etänä järjestetyssä Ymmärrän 2021 -seminaarissa.
- [Selkokieli tutuksi – verkkokurssi](#) on eOppivan, Selkokeskuksen ja valtiovarainministeriön tuottama kaikille avoin ja ilmainen verkkokurssi selkoielestä.
- [Syrjimätön kieli](#) – Kansan Sivistystyön Liitto KSL ry:n opintokeskuksen tuottama opas inklusiivisesta kielenkäytöstä ja viestinnästä. Oppaan on kirjoittanut Elina Vainikainen ja se on julkaisu 2022.

6. KÄYTÄ VIESTINNÄSSÄ SYMBOLEJA, KUVIA JA VIDEOITA

Tapahtumien viestinnässä on hyvä käyttää erilaisia symboleja, kuvia ja videoita tekstin tukena. Symboleja voi lisätä kertomaan mitä esteettömiä tiloja tilassa on (esimerkiksi esteetön wc-tila ja sisäänkäynti). Mikäli et kuitenkaan osaa sanoa ovatko tilat esteettömiä, kannattaa tilata esteettömyyskartoitus tai hyödyntää Invalidiliiton tuottamaa kartoitusopasta.

Kuvia käyttäessä tulee niihin lisätä vaihtoehtoinen teksti (tekstivastine tai alt-teksti) eli liittää kuvaan erillinen teksti, jonka sanelija pystyy lukemaan ääneen ja kertomaan mitä kuvassa on. Tekstivastineita pystyy lisäämään word-tiedostoihin ja sosiaalisen median julkaisuihin.

Kuvien ja videoiden tulee myös olla ajankohtaisia! Esimerkiksi mikäli tapahtuma on kesällä, hyödynnä tiedotukseen liittyvissä kuvissa kesällä otettuja kuvia talvella otettujen sijasta.

Hyödyllisiä linkkejä:

- [Selkokuvaopas](#) – Selkokeskuksen ja Kehitysvammaliitto ry:n julkaisema opas selkokuvien käytöstä viestinnässä. Oppaan ovat kirjoittaneet Kaisa Kaatra ja Anne Ketola. Julkaistu vuonna 2023.
- [Kulttuuria kaikille –palvelun symbolipankki](#) – Symbolipankissa on sekä Kulttuuria kaikille –palvelussa että Helsinki kaikille –projektissa tuotettuja symboleja. Symboleja voi käyttää vapaasti ei-kaupallisiin tarkoituksiin. Kulttuuria kaikille –palvelun toiminnasta vastaa Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry.
- [Helsinki kaikille –projektin Esteettömyyssymbolit](#) – Tietopankin pohjana on Helsinki kaikille –projektin ja sidosryhmien yhteinen Esteettömyyssymbolihanke, joka toteutettiin vuosina 2010–2011. Symbolien suunnittelijoina toimi Kokoro & Moi Oy.
- [Papunet](#) tarjoaa tietoa, materiaalia ja työkaluja kommunikoinnin tueksi. Papunet on osa Kehitysvammaliittoa.

7. TEE SELKEÄT SAAPUMSIOHJEET

Saapuminen paikalle voi itsessään olla monelle todella kuormittavaa ja siten samalla syy olla tulematta kokonaan paikalle. Saapumisohjeisiin kannattaakin siten panostaa! Huomioi seuraavat asiat:

- Kerro millä julkisilla pääsee paikalle, niiden lähimmät pysäkit sekä etäisyys tapahtumatilasta.
- Lisää saapumisohjeisiin selkeät kuvat sisäänkäynnistä ja saapumiskartta.
- Mikäli saapuminen on haastava esimerkiksi tietöiden takia, kannattaa saapumisohjeisiin lisätä lyhyet videot lähimmiltä kulkuvälineiltä.
- Mikäli reittejä on pysäkeiltä useampi, kannattaa niistä lisätä ohjeisiin enintään 2–3.

- Selvitä ja kerro, onko lähellä esteetöntä parkkipaikkaa ja sen etäisyys tapahtumatilasta. Lisäksi kerro etukäteen onko paikka maksullinen ja tuleeko maksu tehdä esimerkiksi sovelluksen kautta.
- Selvitä ja kerro, onko kuljetuspalvelujen mahdollista ajaa sisäänkäynnin tai esteettömän sisäänkäynnin edustalle.
- Lisää opasteita reitin varrelle perille löytämisen helpottamiseksi.

8. ANNA LAAJAT ENNAKKOTIEDOT

Ennakointi mahdollistaa osallistujien varautumisen ja päätöksenteon. Ennakotiedon perusteella osallistujat voivat esimerkiksi arvioida kannattaako heidän ottaa mukaan apuvälineitä ja/tai avustaja. Ennakointi tekstien ja kuvien muodossa auttaa myös erityisesti autismin kirjon henkilöitä valmistautumaan ja paremmin sietämään uutta ympäristöä. Lisäksi esteistä kertominen etukäteen viestii osallistujille järjestäjien avoimuudesta sekä saavutettavuuden merkityksen tiedostamisesta.

Ennakointi palvelee myös muita osallistujia, kun kattava ennakotieto tapahtumasta madaltaa osallistumiskynnystä varsinkin uusilla osallistujilla.

Kerro etukäteen seuraavat asiat:

- Tapahtuman kokonaiskesto, osuuksien sekä väliaikojen kesto
- Monelta viimeistään tulee saapua paikalle
- Monelta avataan ovet
- Odotetaanko sisällä vai ulkona
- Kuinka iso odotustila on ja onko siellä istumapaikkoja
- Pitääkö liput ostaa ennakkoon vai voiko niitä ostaa paikan päällä
- Ovatko liput paikkalippuja
- Mitä maksuvälineitä tarvitaan – voiko maksaa käteisellä ja maksukortilla?
- Onko esityksessä voimakkaita valoja tai ääniä
- Kuinka monta osallistujaa odotetaan saapuvan paikalle tai kuinka moneen varaudutaan
- Kuinka monta istumapaikkaa on tilassa
- Onko tilassa esteetöntä wc-tilaa, sisäänkäyntiä, yleistä kulkua?
- Mitä esteitä tilassa on ja kuinka ne on huomioitu
- Onko tapahtumaan osallistuminen katsomista vai esitykseen osallistumista?
- Voiko esitystä tulla katsomaan, vaikka ei halua osallistua esitykseen? Pääteetäänkö osallistujat esimerkiksi istumapaikan perusteella?
- Mitä tapahtumassa tapahtuu, mikä on esityksen aihe
- Tapahtuman säännöt lyhyesti
- Kuka on tapahtuman häirintäyhdyshenkilö tai yhdenvertaisuustyöntekijä
- Osaavatko tapahtuman työntekijät avustaa pyörätuolinkäyttäjiä
- Minkälainen ymmärrys on jokaisella työntekijällä erityisryhmien kanssa toimimisesta

Hyödyllisiä linkkejä:

- [Entä saavutettavuus? Ohje kulttuurikohteen saavutettavuudesta viestimiseen](#) – Kulttuuria kaikille –palvelun julkaisuja 2/2017. Ohjeen on kirjoittanut Aura Linnanpuomi ja Outi Salonlahti. Ohjeen on kustantanut Kulttuuria kaikille -palvelu ja Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry.

9. TARJOA ERIHINTAISIA LIPPUJA

Resurssien mukaan kannattaa mahdollistaa eri hintaisten lippujen ostaminen. Maksullisten lippujen lisäksi tarjolla tulisi olla ilmais- tai alennettuja lippuja vähävaraisille. Vähävaraisia voivat olla opiskelijat, työttömät tai ikääntyneet. Ihmisten tilanteet ovat kuitenkin hyvinkin moninaisia, joten en suosittele rajaamaan alennetun lippuhinnan saamista näihin ryhmiin. Ilmaislipun ostajaa voi esimerkiksi pyytää laittamaan sähköpostia järjestäjälle todistuksen näyttämisen sijasta.

Alennetun lippujen lisäksi kannattaa myös tarjota tukilippuja, joissa varakkaammat osallistujat voivat halutessaan ostaa kalliimman lipun tukeakseen toimintaa.

10. MUOKKAA YMPÄRISTÖÄ

Harvalla kulttuurikentän toimijalla on mahdollisuuksia tehdä isoja rakenteellisia muutoksia, mutta tiloja voi aina muokata siirtämällä ja muokkaamalla kalusteita sekä lisäämällä apuvälineitä. Kannattaa aina hyödyntää jo olemassa olevia kalusteita ja tavaroita! Voit tehdä seuraavia asioita:

- Tarjoa erilaisia erikorkuisia istuimia (300 mm lapsille ja lyhytkasvuisille / 450 mm tavanomainen istuinkorkeus / 500–550 mm pyörätuolinkäyttäjille) sekä esitys- että odotustilassa
- Muokkaa istuinkorkeuksia esimerkiksi tyynyjen ja taitettujen peittojen avulla
- Varaa istuimia, joissa on käsi- ja selkänojat sekä vapaa jalkatila istuimelta nousemista varten
- Jätä käytävät vapaaksi – ne on tarkoitettu kulkemiseen, jolloin niissä pitää olla vapaata tilaa liikkuu
- Varaa vapaata tilaa pyörätuolinkäyttäjille ja sähköpyörätuolinkäyttäjälle vapaata tilaa pistorasian luota (400–1100 mm korkeudelta)
- Järjestä kalusteet niin, että niiden ohi pääsee kulkemaan (kulkuleveys vähintään 900 mm) ja tasaisin väliajoin kääntymään (vähintään Ø 1500 mm)
- Järjestä kalusteita myös niin, etteivät ne ole kiinni toisissaan. Osa kaipaa enemmän tilaa.

- Lisää yli 20 mm korkeisiin kynnyksiin luiskat helpompaa ylittämistä varten
- Lisää oviin ja kulkuväyliin tummuuskontrastit teippien avulla
- Käytä erilaisia kankaita ja muita pehmeitä materiaaleja ikkunoissa, seinissä, katossa ja lattiassa vähentämään kaikuisuutta ja taustamelua (huomioi, että pörrömatto vaikeuttaa pyörätuolilla liikkumista)
- Käytä läpikuultavia tai kokonaan peittäviä kankaita tai verhoja vähentämään mahdollista vastavaloa ikkunoista
- Lisää mahdollisuuksien mukaan tilaan induktiosilmukka
- Pidä esillä/läheisyydessä paperia, kyniä ja viivoittimia vaihtoehtoista kommunikointia, ohjeiden tekemistä ja viestejä varten
- Ole valmis siirtämään kalusteita tapahtuman aikana!

12. HYÖDYNÄ AISTEJA!

Hyödynnä aisteja sekä mielenkiinnon herättämiseksi että vireystilan säätämiseksi. Erityisesti tuntoaistin hyödyntäminen voi auttaa vireystilan säätelyssä. Muista kuitenkin, että aistikokemuksia voi tulla kerralla myös liikaa, jolloin kannattaa pidättäytyä muutamiin vaihtoehtoihin:

- Lisää tiloihin erillinen rauhoittumistila, joka on mahdollisimman selkeä ja yksinkertainen. Tila voi olla oma huoneensa tai verhoilla rakennettu tila sivumalla tapahtumista. Tilassa olisi hyvä olla yksivärisiä ja pehmeitä pintoja sekä alusta, jossa voi istua tai maata. Tila tulee olla selkeästi merkitty, jotta sen löytää helposti sekä kukaan ei vahingossa tule sisälle.
- Tarjoa aistikokemuksia eri materiaalien ja välineiden avulla. Voiko pörrömatolla istua? Saako sitä koskea? Onko pehmeitä kalusteita, joiden päällä voi istua? Saako esillä olevia teoksia koskea? Voit myös tuoda joustavia ja pehmeitä palloja sekä pensseleitä, jotka voivat auttaa rauhoittumaan
- Tarjoa kuulokkeita tai kuulosuojaimia ja aurinkolaseja tapahtuman aikana, vaikka tapahtumassa ei olisi voimakkaita ääniä tai valoja.
- Mikäli esityksessä on puhetta ja haluat katsojien ymmärtävän puheen, voit lisätä ymmärrettävyyttä esimerkiksi tekstityksien avulla, jotka näytät lavalle projektorin avulla. Voit myös lisätä tekstit esitteeseen. Mikäli teksti on englantia, voit alkuperäisen tekstityksen lisäksi suomentaa sen. Muista tekstityksissä pitää huolta tekstin ja taustan kontrastisuhteesta, kirjaintyyppin helppolukuisuudesta sekä kirjainkoosta!

Hyödyllisiä linkkejä:

- [Säätöä-menetelmäopas. Miten huomioida asiakkaiden aistisäätelyn vaikeuksia museossa?](#) – Teatterimuseon ja Alvar Aalto museon vuonna 2015 julkaistu verkkojulkaisu. Oppaan ovat kirjoittaneet Mari Forsberg, Milla Kortemaa, Kirsi Lindedahl ja Tuula Vuokkomaa.
- [Aistitiedon käsittelyn ongelmat](#) – Mielenterveystalo on verkkopalvelu, joka tarjoaa mielenterveyteen liittyvää tietoa sekä kansalaisille että sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille. Mielenterveystalo.fi-verkkosivun ylläpidosta vastaa HUS.

13. KÄYTÄ OPASTEITA

Lisää tapahtumien ennakkotiedotteeseen, saapumiseen ja itse tilaan opasteita. Opasteet helpottavat sekä rakennuksessa liikkumista että tapahtumaan valmistautumista. Rakennuksen pohjakartta esimerkiksi auttaa hahmottamaan minkälainen tila on, joka auttaa sekä pyörätuolilla liikkuja miettimään omaa kulkua että erityisesti autismin kirjolla tutustumaan uuteen tilaan. Hyödynnä seuraavia opasteita:

Rakennuksen pohjakartta

- Pohjaväri on yksivärinen ja erilainen ympäristöön verrattuna
- Pohjapiirustus on selkeä, ei liian yksityiskohtainen
- Pohjapiirustuksessa on vahvat ääriviivat
- Kartan ”olet tässä” -merkintä on selkeä ja erottuu kartasta värin lisäksi esimerkiksi tekstuurin avulla
- Kartassa kerrotaan miten päin katsoja katsoessaan karttaa. Suunnan näyttämistä voi helpottaa esimerkiksi nuolilla
- Mikäli mahdollista, lisää sama suuntaa ohjaava merkintä lattiaan
- Kartasta näkyy selkeästi esteettömät kulkureitit ja tilat
- Kartasta näkyy istumapaikat
- Karttaa pääsee katsomaan läheltä

Rakennuksen pääopaste

- Pääopasteesta käy ilmi minkälaisia tiloja rakennuksessa on ja missä kerroksissa ne sijaitsevat
- Esteettömät tilat on merkitty symbolein
- Opasta pääsee katsomaan läheltä

Liikkumista helpottavat opasteet

- Lisää eri tiloihin johtavia opasteita: Mistä tullaan sisälle? Mistä ostetaan liput? Missä on wc-tilat?
- Hyödynnä opasteissa symboleja ja kuvia
- Huolehdi, että opasteet:
 - On sijoitettu seinään oven aukeamispuolelle
 - Opasteen informaatioalueen keskikohta maasta on 1,4 m – 1,6 m

- Opasteen tekstin kirjainkoko on suhteutettu katseluetaisyyteen (n. metrin etäisyydeltä katsottavan oppaan kirjaimien korkeus on 15 mm, n. 2 metrin etäisyydeltä korkeus on 25–40 mm, yli 3 metrin etäisyydeltä katsottavissa opasteissa kirjaimien korkeus on 70–100 mm)
- Opasteessa on käytetty helppolukuista kirjaintyyppiä (kirjaimet ja numerot erottaa toisistaan)
- Opasteessa käytetään kohokirjoitusta
- Opasteessa käytetään pistekirjoitusta (pistekirjoituksen sijoituskorkeus on 1,3 m – 1,4 m)
- Opasteessa on hyvä tummuuskontrasti tekstin / symbolin ja taustan välillä
- Opasteen pinta on himmeä ja häikäisemätön
- Opasta pääsee katsomaan läheltä

14. KERRO TAPAHTUMAN KÄYTÖSSÄÄNNÖISTÄ ETUKÄTEEN JA ITSE TAPAHTUMASSA

Ennen tapahtumaa päättää tapahtuman säännöt. Pyri pitämään säännöt mahdollisimman yksinkertaisina ja konkreettisina. Älä käytä kielikuvia tai sanontoja ja kirjoita säännöt selkokielellä. Tarvittaessa käytä esimerkkejä ja toimintatapoja sääntöjen rikkomiseen kuvaamaan sääntöjä auki. Esimerkiksi sääntönä ei riitä ilmoittaa tilan olevan syrjinnästä vapaa alue ilman, että kertoo mitä se tarkoittaa käytännössä. Samassa yhteydessä tulisi kertoa mitä syrjintä tarkoittaa käytännössä ja miten siihen puututaan.

Kulttuuritapahtumissa voi olla paljon näkymättömiä sääntöjä, joista vain aktiiviset kulttuuritapahtumissa kävijät tietävät. Kannattaa kertoa kaikista ilmiselvimmiltäkin tuntuvat tavat ja käytännöt, koska tapahtumaan voi tulla ihmisiä, jotka eivät tiedä niistä mitään. Kerro ainakin seuraavat asiat:

- Tuleeko esityksessä istua paikalla koko ajan vai saako vaihtaa paikkaa kesken kaiken tai seistä ja liikkua.
- Saako tilasta poistua ja miten tilasta tulisi poistua
- Saako esityksessä kuvata vai pitääkö puhelin sammuttaa
- Saako esityksessä puhua, saako sitä kommentoida kesken kaiken
- Ketä ja mitä saa koskettaa ja milloin
- Voiko tapahtumasta myöhästyä ja kuinka paljon

Kerro säännöistä etukäteen eri muodoissa. Kerro säännöistä kirjallisesti viestinnässä sekä julisteina tapahtumatilassa. Sääntöjen tulee olla helposti havaittavissa, selkeällä fontilla ja riittävän isolla kirjoitettuna (noudata opasteiden ohjeita). Voit myös lisätä säännöt esitteisiin, mikäli sellaisia on tapahtumassa. Tämän

lisäksi kerro tapahtuman säännöistä esimerkiksi ääneen ennen esityksen alkua ja tarvittaessa sen aikana. Voit myös kysyä ymmärtävätkö kaikki säännöt ja onko kenelläkään mitään kysyttävää.

15. KOULUTA MUUTA HENKILÖKUNTAA

Mitä suuremmalla määrällä henkilökunnalla on saavutettavuusosaamista, sitä paremmin pystytään vastaamaan poikkeustilanteisiin. Kouluttamalla muutetaan asenteita sekä lisätään ihmisten alttiutta auttaa ja ymmärrystä siitä, milloin kannattaa poiketa säännöistä tai yleisistä toimintatavoista. Esimerkiksi työntekijä voi itsenäisesti siirtää kalusteita pois tieltä, mikäli pyörätuolinkäyttäjä ei pääse kääntymään.

15. OLE LÄSNÄ

Läsnäololla on suuri merkitys sekä kokemukseen kohdatuksi ja ymmärretyksi tulemisesta että kokemukseen uudessa ympäristössä olemiseen. Kiinnitä seuraaviin asioihin huomiota:

Vastaanottaminen – Toivota osallistujat tervetulleeksi, kerro miten tilassa liikutaan ja tuleeko jättää tavaroita narikkaan. Anna mahdolliset esitteet osallistujille vastaanottovaiheessa. Voit samalla kertoa mitä esitteet sisältää ja mitä olisi hyvä lukea esitteestä ennen tapahtuman alkua.

Älä kiirehdi ja ole läsnä – Puhu rauhallisesti ja anna aikaa vastaamiselle. Mahdollisuuksien mukaan hoida yksi asia kerrallaan. Anna siirtymille aikaa.

Ohjaa siirtymiä – Kerro sanallisesti ja ohjaa käsillä, milloin ja mihin tilaan siirrytään sekä missä saa istua. Käytä tarvittaessa kuvia ohjauksen tukena, mikäli osallistujien joukossa on lapsia tai erityisryhmiin kuuluvia henkilöitä.

Tarjoo apua – Osalle avunpyytäminen on vaikeaa. Samalla esimerkiksi pyörätuolinkäyttäjää ei tule auttaa ilman lupaa, jolloin kysy aina ensin!

Älä loukkaannu, vaikka avuntarjous torjuttaisiin – Osalle voi olla vaikea sanoa ”ei kiitos” ja voi tuntea siitä syyllisyyttä. Samalla osa myös haluaa tehdä mahdollisimman paljon itsenäisesti, vaikka se voisi näyttää ulkopuoliselle haastavalta.

Mukauta toimintaa – Anna osallistujille mahdollisuus toimia omalla tavallaan. Harjoittele hyväksyvää asennetta erilaisuutta ja erilaisia osallistumisen tapoja kohtaan. Hyväksyvä asenne välittyy muille!

Ajattele myönteisesti ennen kuin vastaat – Mieti ratkaisuja ja mahdollisuuksia ennen kuin torppaat ehdotuksen, pyynnön tai idean.

Älä kyseenalaista tai suuretele – Ihmiset eivät ole velvollisia selittämään esimerkiksi miksi heidän tulisi päästä vessaan. Samalla pyyntöä pääsyä wc-tilaan ei tulisi pitää vaivalloisena asiana.

Ota aktiivista kontaktia, mutta anna myös tilaa – Kulttuuritapahtumiin osallistuvat voivat tulla ryhmissä, pareittain tai yksin paikalle. Osa tuntee muita osallistujia ja osa ei. Mahdollisuuksien tullen, kannattaa ottaa aktiivista kontaktia varsinkin yksin paikalle tulleisiin kysymällä kuulumisia ja haluaisivatko he liittyä seuraan. Anna kuitenkin myös tilaa sanoa ei ja olla itsekseen.

16. ETENE PIENIN ASKELIN JA PYYDÄ PALAUTETTA!

Saavutettavuus on iso kokonaisuus, jonka arvioimisessa, suunnittelussa ja toteutuksessa kehittyy vain ajan myötä. Kaikkea ei voi sisäistää kerralla, joten tärkeintä onkin olla avoin, tunnistaa kehityskohteet, pyrkiä kehittämään omaa osaamista sekä pyytää palautetta!

Palautetta kannattaa pyytää eri muodoissa: anonyyminä, henkilökohtaisesti, sanallisesti, kirjallisesti, suljettuina ja avoimina kysymyksien muodossa.

13 Vammaisuus ja toimintarajoitteet

Sekä vammaisuuden että toimintarajoitteisuuden määritelmät ovat riippuvaisia yhteisöstä ja ympäristöstä, jossa niitä käytetään. Vaikka yksilöllä on aina oikeus määritellä itsensä haluamallaan tavalla, arvioidaan vammaisuutta ja toimintarajoitteisuutta paljolti myös tukien ja palveluiden myöntämisen yhteydessä sekä lainsäädännössä. (Vammaisuus 2023.) YK:n Yleissopimuksen vammaisten henkilöiden oikeuksien ensimmäisessä artiklassa määritetään vammaisiin henkilöihin kuuluvaksi ne henkilöt, joilla on sellainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä pitkäaikainen vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan ja yhdenvertaisesti muiden kanssa (27/2016). YK:n vammaissopimuksessa käytetään termiä ”persons with disabilities”, jonka yleisin suomenkielinen käännös on ”vammaiset henkilöt”. Terminä ”disability” tarkoittaa myös toimintarajoitteisuutta. Vammaisuutta kuvataan sosiaalisen mallin kautta eikä enää lääketieteellistä, diagnoosia korostavasta näkökulmasta. (Vammaisuus 2023.)

Tässä ohjeistuksessa vammaisilla ja toimintarajoitteisilla henkilöillä tarkoitetaan niitä henkilöitä keitä ei ole otettu huomioon rakennetun ympäristön suunnittelussa ja rakentamisessa. Tarkoituksena on tuoda huomio rakennettuun ympäristöön ja yhteiskunnan asenteisiin vammaisuutta ja erilaisia toimintarajoitteita kohtaan. Kuka tahansa voi vammautua tai kenen tahansa toimintakyky voi laskea huomattavasti onnettomuuden, sairastumisen tai iän myötä.

Yleisin osallistamisen mahdollistamisen keino vammaisilla on arjen apuvälineiden käyttäminen, joita on monenlaisia erilaisiin käyttötarkoituksiin. Niiden perustarkoituksena on lisätä vammaisten toimijuutta sujuvoittamalla arkea sekä tukemalla itsenäistä selviytymistä. Liikkumiseen tarkoitettuja apuvälineitä ovat mm. kyynärsauvat, rollaattori, kävelykeppi, manuaalipyörätuoli, sähköpyörätuoli sekä sähkömopo. (Valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperiaatteet 2023, 134–171.) Parhaimmillaan apuvälineet ovat tarkoituksenmukaisia ja yksilöllisesti sovitettuja, joiden käsittely vaatii opettelemista. Suomessa apuvälineiden käyttäjiä kannustetaan aktiiviseen käyttöön, jolloin esimerkiksi pyörätuolinkäyttäjä pyrkii itse kelaamaan pyörätuoliaan. Tämä tarkoittaa avustajan näkökulmasta sitä, että pyörätuolia ei lähdetä työntämään ilman pyörätuolinkäyttäjän lupaa.

Lisätietoa vammaisuudesta, apuvälineistä ja rakennetun ympäristön esteettömyydestä:

Apuvälineet. Invalidiliiton verkkojulkaisu apuvälineistä.

<https://www.invalidiliitto.fi/vammaisuus/vamman-kanssa/apuvälineet>

ESKEH-kartoituslomakkeet ja -opas. Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE:n rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitusopas ja -lomakkeet. <https://www.invalidiliitto.fi/eskeh-kartoituslomakkeet-ja-opas>

Esteettömyyden tarkistuslistoja. Invalidiliiton verkkojulkaisu erilaisista esteettömyyden tarkistuslistoista. <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/invalidiliiton-esteettomyystyo/tarkistuslistoja>

Esteettömyysvideot. Invalidiliiton Esteettömyyskeskus ESKE:n ja Helsingin kaupungin vuonna 2015 julkaisemat videot havainnollistavat esteettömyyden merkitystä eri tilanteissa.

<https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/tietoa-esteettomyydesta-ja-saavutettavuudesta/esteettomyysvideot>

Esteettömyyttä pikkurahalla. Opetusministeriön ja Vammaiset ja kulttuuri -toimikunnan julkaisu vuodelta 2004. Taija Heinosen suomennos julkaisusta: Annie Delin 2003. *Access on a Shoestring. Disability Portfolio, Guide 8.* The Council for Museums, Archives and Libraries, London, Great Britain.

https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketit_ja_opaat/esteettomyyttä_pikkurahalla_opas.pdf

Esteettömän tilaisuuden järjestäminen kuulovammaiselle -opas. Kuuloliiton vuonna 2020 julkaisema opas. <https://www.kuuloliitto.fi/wp-content/uploads/2020/09/Esteettoman-tilaisuuden-jarjestaminen-kuulovammaiselle.pdf>

Opastusvideoita apuvälineillä liikkumisesta sekä käyttäjän avustamisesta. Invalidiliiton videosarja YouTubessa. <https://www.youtube.com/playlist?list=PLBy3hl-qMQfPHYlOIJyQyoXbZ-gWd9gO2>

Rakennetun ympäristön esteettömyyskartoitusopas. Invalidiliiton julkaisema opas esteettömyyskartoituksen tilaajalle ja toteuttajalle.

https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/rakennetun_ympariston_esteettomyyskartoitus.pdf

Vammaisuus yhteiskunnassa. Osa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vammaispalvelujen käsikirjaa. Päivitetty 5.12.2023. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa>

14 Neuromoninaisuus

Neuromoninaisuus on kattokäsite ihmisaivojen eri tavoille käsitellä tietoa. Käsite sisältää sekä neurotyypillisen, eli vallitsevan kulttuurin mukaisesti käyttäytyvän henkilön että neuroepätyypilliset. Neuroepätyypillisten aivotoiminta poikkeaa valtaväestöstä. (Neurovahvistava sanasto 2024.) Neuroepätyypillisyyksistä tai neuropoikkeavuuksista puhutaan lääketieteessä neuropsykiatrisina häiriöinä. Neuroepätyypeistä tai neuropoikkeavuuksien lääketieteellinen termi on neuropsykiatriset häiriöt (Neuropsykiatriset häiriöt, 2024) ja neuroepätyypillisiä diagnooseja ovat mm. autismin kirjo, ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö), OCD (pakko-oireinen häiriö), Touretten oireyhtymä sekä kehitykselliset oppimisvaikeudet, kuten lukivaikeudet (Neuropsykiatriset häiriöt, 2024).

Valitsemillamme sanoilla on kuitenkin suuri vaikutus ajatteluamme, käsitykseemme ja kulttuuriin, jolloin on ensiarvoisen tärkeää puhua neuromoninaisuudesta neurovahvistavasta näkökulmasta (Neurovahvistava sanasto, 2024). Neuromoninaisuudessa on kuitenkin kyse loppuen lopuksi pelkästään aivojen ja hermoston rakenteellisista ja toiminnallisista eroavaisuuksista. Nämä eroavaisuudet voivat kuitenkin neurovähemmistön kohdalla aiheuttaa eri tasoisia haasteita heidän arjessaan yhteiskunnan ollessa suunniteltu neurotyypillisille ihmisille. (Neurovahvistava sanasto 2024; Neuropsykiatriset häiriöt, 2024). Diagnoosin saaminen voi auttaa neuroepätyypillistä paremmin ymmärtämään itseään sekä saamaan konkreettista tukea arkeen. Ihminen on kuitenkin aina paljon enemmän kuin diagnoosinsa, jolloin sama diagnoosi on kaikilla aina erilainen. Olennaista on myös muistaa, että neuroepätyypillisuus ei pääty lapsuuteen ja nuoruuteen, vaan se pysyy mukana läpi elämän muuttaen iän myötä vain muotoaan. (Neurovahvistava sanasto, 2024; Neuropsykiatriset häiriöt, 2024.)

Neuroepätyypilliselle haasteita voivat aiheuttaa heidän erityispiirteensä, jotka on koottu kuvioon sivulla 32. Erityispiirteet on koottu kartaksi, kuvaamaan niiden moninaisuutta ja niiden välisiä suhteita. Samalla on kuitenkin hyvä muistaa, etteivät kaikki erityispiirteet näy kaikilla neuroepätyypillisillä, eivätkä kaikkia erityispiirteet näy ulospäin. Esimerkiksi varsinkin nuorena tai aikuisena diagnoosin saanut neuroepätyypillinen voi olla oppinut niin hyvin peittämään omat piirteensä ja näkymättömiä sosiaalisia sääntöjä, jolloin neuromoninaisuus voi jäädä huomaamatta. Tällöin hän on neurotyypillisestä menevä naamioidessaan joko tiedostaen tai alitajuisesti omia piirteitään (Neurovahvistava sanasto, 2024). Samaan aikaan kuormitus voi olla kuitenkin hyvinkin

suuri, joka näkyy neuroepätyypillisyyden ja mielenterveyshäiriöiden yleisenä esiintyvyytenä (Neuropsykiatriset häiriöt, 2024). Mielenterveyshaasteita lisäävät myös väärinymmärretyksi tulemisen kokemukset, kun ne voivat viedä neuroepätyypillisen itsetuntoa ja minäkäsitystä negatiivisempaan suuntaan (Tallqvist 2022, 45 viittaus Sandberg 2016, 225). Piirteiden esiintyvyys riippuukin paljon sekä ympäristöstä että yksilöstä itsestään, jolloin erityispiirteet voivat myös olla neuroepätyypillisten ihmisten vahvuuksia ja voimavaroja (Neuropsykiatriset häiriöt, 2024).

Lisätietoa neuromoninaisuudesta:

ADHD-liiton nettisivut. Sisältävät yleiskielellä kirjoitettua tietoa ADHD:sta. <https://adhd-liitto.fi/adhd-tietoa/yleista-tietoa-adhdsta/>

Autismiliiton nettisivut. Sisältävät yleiskielellä kirjoitettua tietoa autismista. <https://autismiliitto.fi/autismi/perustietoa-autismista/>

Autismin ja neurokirjon syrjimätön sanasto. Suomen Autismikirjon Yhdistyksen Autismikirjon AAVA-hankkeen sanastotyöryhmän tuottama sanasto, joka sisältää englannista käännettyjä käsitteitä, joille ei ole ollut aikaisemmin suomenkielistä vastinetta. Sanasto julkaistiin yhdistyksen syyspäivillä 24.-25.9.2022. <https://asy.fi/autismin-ja-neurokirjon-uusi-syrjimat-on-julkaistu/>

Neuropsykiatriset vaikeudet. Mielenterveystalon koonti autismin kirjosta, ADHD:sta, tic-oireista sekä aistitiedon käsittelyn ongelmista. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/neuropsykiatriset-vaikeudet>

Neurovahvistava sanasto. Neuromoninaisten vuonna 2024 päivitetty sanasto, joka sisältää neuromoninaisuuteen liittyviä sanoja ja käsitteitä neurovahvistavasta näkökulmasta. <https://www.neuromoninaiset.fi/sanasto>

Oppimishäiriöt. Duodecimin Terveyskirjaston verkkojulkaisu erilaisista oppimisvaikeuksista. Julkaisun on kirjoittanut kehitysneuropsykologian professori Heikki Lyytinen 8.6.2022. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00401>

Touretten oireyhtymä. Mielenterveystalon verkkojulkaisu. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/neuropsykiatriset-vaikeudet/touretten-oireyhtyma>

Lähteet

ADHD-liitto. Yleistä tietoa adhd:stä. Viitattu 13.3.2025. <https://adhd-liitto.fi/adhd-tietoa/yleista-tietoa-adhdsta/>

Autismiliitto 2023. Perustietoa autismista. Sivua päivitetty 13.8.2023. Viitattu 13.3.2025. <https://autismiliitto.fi/autismi/perustietoa-autismista/#title-1>

Egan, M. & Restall, G. The Canadian Model of Occupational Participation. Julkaisussa Promoting Occupational Participation: Collaborative Relationship-Focused Occupational Therapy. Toim. Egan, M. & Restall, G. Ottawa: Canadian Association of Occupational Therapists, 2. painos, 73–95.

Fisher, A & Marterella, A. 2019. Powerful practice. A model for Authentic Occupational Therapy. CIOTS.

Forsberg, M., Kortemaa, M., Lindedahl, K. & Vuokkomaa, T. 2015. Säättöä-menetelmäopas. Miten huomioida aistisäätelyn vaikeuksia museoissa? Teatterimuseon verkkojulkaisuja 4. Viitattu 17.3.2025. https://www.kulttuuriakaikille.fi/doc/tietopaketit_ja_oppaat/Saatoa_opas.pdf

Invalidiliitto n.d. Saavutettavuus. Esteettömyys. Viitattu 14.3.2025. <https://www.invalidiliitto.fi/esteettomyys/tietoa-esteettomyydesta-ja-saavutettavuudesta/saavutettavuus>

Lyytinen, H. 2022. Oppimishäiriöt (lukivaikeus ym.). Lääkärikirja Duodecim julkaisu Duodecim Terveyskirjaston nettisivuilla. Päivitetty 8.6.2022. Viitattu 13.3.2025. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00401>

Mielenterveystalo.fi n.d. Neuropsykiatriset vaikeudet. Viitattu 13.3.2025. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/neuropsykiatriset-vaikeudet>

Mielenterveystalo.fi. n.d. Touretten oireyhtymä. Viitattu 13.3.2025. <https://www.mielenterveystalo.fi/fi/neuropsykiatriset-vaikeudet/touretten-oireyhtyma>

Mieli ry 2024. Mitä ovat neuropsykiatriset häiriöt? Verkkojulkaisu. Sivustoa päivitetty 12.8.2024. Viitattu 13.3.2025. <https://mieli.fi/materiaalit-ja-koulutukset/tietoa-mielenterveyden-vahvistamisesta/lapset-ja-nuoret/neuropsykiatriset-hairiot/neuropsykiatriset-hairiot/>

Neuromoninaiset 2024. Neurovahvistava sanasto. Sanastoa päivitetty 18.9.2024. Viitattu 13.3.2025. <https://www.neuromoninaiset.fi/sanasto>

Oikeusministeriö n.d. Mitä yhdenvertaisuus on? Verkkojulkaisu oikeusministeriön tuottaman yhdenvertaisuussivustolla. Viitattu 14.3.2025. <https://yhdenvertaisuus.fi/mita-yhdenvertaisuus-on>

STM 2023. Valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet 2023. Opas apuvälinetyötä tekeville ammattilaisilla ja ohjeita asiakkaila. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:13. Viitattu 13.3.2025.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164725/STM_2023_13_J.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Tallqvist, V. 2022. Kulttuurihyvinvointia lapsille – saavutettavaa taideopetusta kehittämässä lasten ja nuorten taidekeskus Annantalolla. Opinnäytetyö, YAMK. Turun ammattikorkeakoulu, toimintaterapeutti YAMK, sosiaali- ja terveysalan ylempi AMK, kulttuurihyvinvointi. Viitattu 13.3.2025.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/786222/Tallqvist_Virpi.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Tennosmaa, T. 2023. Toimintaterapeutin asiantuntijuuden hyödyntäminen kaupunkisuunnittelussa. Jyväskylän kaupungin esteettömyydestä. Opinnäytetyö, AMK. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, toimintaterapeutin tutkinto-ohjelma. Viitattu 14.3.2025.

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/816354/Opinnaytetyo_Tennosmaa_Tiia.pdf?sequence=2&isAllowed=y

THL 2023. Esteettömyys ja saavutettavuus. Vammaispalvelujen käsikirja. Päivitetty 7.12.2023. Viitattu 14.3.2025. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/esteettomyys-ja-saavutettavuus>

THL 2024. Osallisuuden edistäminen. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen johtaminen. Päivitetty 21.11.2024. Viitattu 14.3.2025. <https://thl.fi/aiheet/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen>

THL 2023. Vammaisuus. Vammaispalvelujen käsikirja. Päivitetty 5.12.2023. Viitattu 13.3.2025. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/vammaisuus>

